

Apmācības kurss vidusskolēniem

Lisabonas līgums – stiprinot Eiropas pilsoņu tiesības:

Eiropas pilsoņa tiesības un pienākumi

Apmācības kurss vidusskolēniem "Lisabonas līgums – stiprinot Eiropas pilsoņu tiesības: Eiropas pilsoņa tiesības un pienākumi"

Šī publikācija sagatavota projekta „Lisabonas līgums - stiprinot Eiropas pilsoņu tiesības” ietvaros, ko līdzfinansē Eiropas Savienības programma "Eiropa Pilsoņiem". Projekts īstenots sadarbībā ar Lietuvas Cilvēktiesību monitoringa institūtu. Par šī dokumenta saturu atbild biedrība "Latvijas Cilvēktiesību centrs", un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Savienības viedokli.

Publikācijas sagatavošanā piedalījās:
Boriss Kolčanovs, Elīna Eihmane, Sigita Zankovska-Odiņa

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2013

Alberta iela 13, 7.stāvs, Rīga, LV-1010, Latvija
Tālrunis: (371) 67039290
Fakss (371) 67039291
office@humanrights.org.lv
<http://cilvektiesibas.org.lv>

Saturs

1. Eiropas integrācija un Lisabonas līgums	4
2. Eiropas Pamattiesību Harta	11
3. Pārvietošanas brīvība – migrācija	16
4. Diskriminācijas aizliegums	21
Vadlīnijas skolotājiem	26

1. Eiropas integrācija un Lisabonas līgums

Par pirmo veiksmīgo institucionālo soli Eiropas integrācijā tiek uzskatīts „Eiropas Ogļu un tērauda kopienas (EOTK) dibināšanas līgums”, kuru 1951.gada 18.aprīlī Parīzē parakstīja sešu valstu pārstāvji - Beļģija, Francija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande un Rietumvācija.¹ Septiņus gadus vēlāk šī sadarbība tika paplašināta uz citām ekonomikas jomām un līdz ar to 1957.gada 17.aprīlī Romā tika parakstīts Eiropas Ekonomiskās kopienas dibināšanas līgumu un izveidota Eiropas Ekonomiskā kopiena.² Ar laiku Eiropas valstu sadarbība paplašinājās arī uz citām jomām un pati šī sadarbība kļuva arvien ciešākā, un līdz ar Līguma par Eiropas Savienību (Māstrihtas līgums, parakstīts 1992.gada 7.februārī) stāšanās spēkā 1993.gadā kopienas nosaukums tika mainīts uz "Eiropas Savienība" (ES).³ Pakāpeniski šo valstu savienībai pievienojas arvien vairāk valstu un tagad Eiropas Savienībā ir 27 dalībvalstis.⁴ Latvija, Lietuva un Igaunija iestājas Eiropas Savienībā 2004. gadā.⁵

Lisabonas līgums ir jauns Eiropas Savienības pamatlīgums, kas nosaka Eiropas Savienības statusu un darbības pamatus.⁶ Tas tika parakstīts 2007. gada 13. decembrī Lisabonā. Lisabonas līgums groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (vienlaikus pārdēvējot to par Eiropas Kopienas darbības līgumu), pārveido Eiropas Savienības institūcijas un rada jaunas darba metodes, kā arī turpina attīstīt ES politikas jomas, tā veicinot ES ilgpējīgu attīstību, konkurētspēju un tās lomu pasaulē.⁷ No Latvijas puses līgumu parakstīja Valsts prezidents Valdis Zatlers, Ministru prezidents Aigars Kalvītis un ārlietu ministrs Māris Riekstiņš.⁸ Līgums stājies spēkā 2009.gada 1.decembrī.

Kāpēc rodas vajadzība pēc jauna Eiropas Savienības pamatlīguma?⁹ Eiropas Savienības priekšteces – Eiropas Ekonomiskās Kopienas sākotnēja uzbūve (struktūras, pārstāvniecība, lēmumu pieņemšanas procedūras utt.) bija paredzēta sešām dalībvalstīm (Francija, Vācija, Itālija, Nīderlande, Beļģija un Luksemburga). Ar laiku palielinājās gan dalībvalstu skaits, gan pieauga to jautājumu loks, kuri tiek risināti Eiropas Savienības ietvaros. Pie tam, mainās arī pasaule, kurā pastāv Eiropas Savienība un izaicinājumi, uz kuriem jāreaģē. Piemērām – Eiropa vairs nav sadalīta divos

¹ Treaty establishing the European Coal and Steel Community, ECSC Treaty http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm

² Treaty establishing the European Economic Community, EEC Treaty http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm

³ Treaty of Maastricht on European Union http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm

⁴ Valstu saraksts http://europa.eu/about-eu/countries/index_lv.htm

List of countries http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm

⁵ [Līgums par pievienošanu Eiropas Savienībai] www.mfa.gov.lv/lv/eu/arhivs/3883/3749/4004/4007

⁶ Lisabonas līgums www.mfa.gov.lv/lv/eu/akti/ligums

⁷ Lisabonas līguma veiktās izmaiņas salīdzinājumā ar esošajiem ES līgumiem www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas-salidzinajums

⁸ Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā 2007. gada 13. decembrī <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LV:HTML>

⁹ Treaty of Lisbon Questions and answers http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_en.htm

konkurējošos blokos, toties aktuāli kļuva tādēļ jautājumi kā ievērojama starptautiskā migrācija un ar to saistītie cilvēktiesību jautājumi, terorisma draudu novēršana, Eiropas zinātnes un ekonomikas, kā arī sociālā un politiskā modeļa konkurētspēja pasaules mērogā. Lisabonas līgums ir svarīgs arī tādēļ, ka tas paver lielākas iespējas Eiropas pilsoņiem piedalīties Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas procesā.

Izmaiņas Eiropas Savienībā

Kādas izmaiņas ievieš Lisabonas līgums? Kā tagad darbojas Eiropas Savienība?

1) ES - „konsolidēta juridiska persona”¹⁰

Lisabonas līgums Eiropas Savienībai piešķir juridiskās personas statusu. Šķiet paradoksāli, bet līdz šim Eiropas Savienība nepastāvēja kā vienota persona. No pašiem pirmsākumiem, šī apvienība balstījās uz dažādiem starpvalstu līgumiem, bet kopš Māstrihtas Līguma šī attīstība tika organizēta „trīs pīlāru” (three pillars) ietvaros – Eiropas Kopiena, Kopēja ārlietu un drošības politika, Tieslietu un iekšlietu politika. Pateicoties Lisabonas līgumam tās tika apvienotas vienā juridiskā personā.

2) Saskaņā ar grozījumiem, ko ievieš Lisabonas līgums, Eiropas Savienības struktūru tagad veido septiņas iestādes:¹¹

- Eiropas Parlaments
- Eiropas Padome¹²
- Padome¹³
- Eiropas Komisija
- Eiropas Savienības Tiesa¹⁴
- Eiropas Centrālā Banka
- Eiropas Revīzijas tiesa¹⁵.

Izmaiņas – oficiāli iekļautas Eiropas Padome un Eiropas Centrālā Banka.

3) Saskaņā ar Lisabonas līgumu tika ievesti divi jauni amati:

- Eiropas Padomes priekšsēdētājs¹⁶ un
- Augstais Pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos¹⁷.

---

¹⁰ Lisabonas līgums: Ievads

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_lv.htm

Lisabonas līguma ieviestās izmaiņas ES pamatlīgumos www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas

Lisabonas līguma veiktās izmaiņas salīdzinājumā ar esošajiem ES līgumiem

www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas-salidzinajums

¹¹ Līgums par Eiropas Savienību, 13. pants <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/08/st06/st06655-re07.lv08.pdf>

¹² The European Council - dalībvalstu un to valdību vadītāji

¹³ Eiropas Savienības Padome (the Council (the Council of the European Union)) - 27 ministri konkrētajā jautājumā

¹⁴ The European Court of Justice (Luksemburgā)

¹⁵ The European Court of Auditors

¹⁶ Līgums par Eiropas Savienību, 15. pants <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/08/st06/st06655-re07.lv08.pdf>

Eiropas Padome, kas sastāv no valstu vai valdību vadītājiem, ievēl savu priekšsēdētāju uz 2,5 gadiem. Eiropas Padomes priekšsēdētājs pārstāv Eiropas Savienību starptautiskā arenā, kā arī sagatavo un vada Padomes sēdes un atskaitās Eiropas Parlamentam pēc katras Eiropas Padomes sēdes.¹⁸ 2009. gada 19. novembrī par pirmo Eiropas Padomes priekšsēdētāju tika ievēlēts Hermans Van Rompejs (Herman Van Rompuy, Beļģija)¹⁹. 2012. gada 1. martā Hermans Van Rompejs tika atkārtoti ievēlēts par Eiropas Padomes priekšsēdētāju.²⁰ Eiropas Padomes priekšsēdētāju neformāli mēdz saukt par „Eiropas Prezidentu”.²¹

Savukārt Augstā Pārstāvja galvenais uzdevums – koordinēt Eiropas Savienības Kopējo ārpolitiku un drošības politiku un reprezentēt Eiropas Savienību ārējās (starptautiskās) attiecībās.²² 2009. gada 4. decembrī Eiropas Padome šajā amatā apstiprināja Katrīnu Eštoni (Catherine Ashton, Lielbritānija).²³ Augsto Pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos neformāli mēdz saukt par Eiropas Savienības ārlietu ministru.²⁴ Vienlaikus, Savienības Augstā Pārstāve ārlietās un drošības politikas jautājumos ir arī Eiropas Komisijas priekšsēdētāja vietniece.²⁵

4) Kvalificētā balsu vairākuma procedūra Eiropas Savienības Padomes lēmumu pieņemšanā.²⁶

---

¹⁷ Līgums par Eiropas Savienību, 18. pants <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/08/st06/st06655-re07.lv08.pdf>

¹⁸ The European Council

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0007_en.htm

¹⁹ The President of the European Council www.european-council.europa.eu/the-president/the-presidents-role

²⁰ President Van Rompuy elected for a second term www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/president-van-rompuy-re-elected-for-a-second-term

²¹ Belgian PM is first 'president of Europe' November 19, 2009, CNN:

http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/11/19/eu.presidency/index.html?_s=PM:WORLD

Profile: First EU President Herman van Rompuy, BBC News, 20 November 2009:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8358504.stm>

²² The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0009_en.htm

²³ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy

www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/foreign-affairs/high-representative-of-the-union-for-foreign-affairs-and-security-policy?lang=en

²⁴ 'As trade commissioner she had a good reputation', The Guardian, 20 November 2009

www.guardian.co.uk/politics/2009/nov/20/lady-ashton-eu-reaction

Toulouse school shootings: Israel demands Baroness Ashton resign after she compares incident to Gaza, The Telegraph 20 March 2012

www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/9155477/Toulouse-school-shootings-Israel-demands-Baroness-Ashton-resign-after-she-compares-incident-to-Gaza.html

²⁵ Vice President of the European Commission http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/ashton/index_en.htm

²⁶ Sadaļa sagatavota izmantojot informācijas avotus:

The Council of the European Union

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm

Ko maina Lisabonas līgums salīdzinot ar esošajiem līgumiem?

www.am.gov.lv/data/file/ES/izmainas_ll_01072008_esia.pdf

Lisabonas līgums paver iespēju efektīvākai un ātrākai lēmumu pieņemšanai Eiropas Savienības Padomē, plašāk izmantojot kvalificētā balsu vairākuma procedūru. Katrai dalībvalstij ir tikai viena balss ES Padomē, taču katras valsts ietekme ir atkarīga no pilsoņu skaita: lai lēmums tiktu pieņemts kvalificētā balsu vairākuma procedūras ietvaros, par šo lēmumu jānobalso vismaz 55% dalībvalstu, kas pārstāvēs vismaz 65% ES pilsoņu. Taču, ja izskatāmais jautājums nav Komisijas priekšlikums, nepieciešamais sliekšnis ir augstāks: lai lēmums tiktu pieņemts kvalificētā balsu vairākuma procedūras ietvaros, par šo lēmumu jānobalso vismaz 72% dalībvalstu, kas pārstāv vismaz 65% no ES iedzīvotāju skaita. Saskaņā ar Lisabonas līguma nosacījumiem, bloķējošais mazākums Padomē sastāv no vismaz četrām dalībvalstīm, kuras pārstāv vismaz nekā 35% no ES iedzīvotājiem.²⁷

Jaunā balsošanas kārtība stāsies spēkā 2014.gada 1.novembrī, lai gan līdz 2017.gada 31.martam dalībvalstis var pieprasīt lai atsevišķos, konkrētos jautājumos lēmumu pieņemšana notiktu saskaņā ar Nicas līguma noteikumiem (katrai valstij ir fiksēts balsu skaits atkarībā no tās iedzīvotāju skaita (kopā 345 balsis 27 valstīm) un kvalificēts vairākums tiek sasniegts, ja lēmumu atbalsta vismaz 255 balsis, kas pārstāv vismaz 14 valstis).²⁸

Kvalificētā balsu vairākuma procedūra paredzēta lēmumu pieņemšanai vairāk nekā 40 jomās (piemēram - transporta politika, klimata izmaiņas jautājumi, enerģētikas drošība, humānā palīdzība, sadarbība terorisma apkarošanā, tieslietu un iekšlietu jautājumi (t.sk. noziedzības apkarošana un nelegālās imigrācijas ierobežošana)).

5) Eiroparlaments²⁹

Saskaņā ar Lisabonas līgumu būtiski tiek paplašinātas Eiropas Parlamenta kompetences. Tiek paplašinātas likumdošanas pilnvaras un Eiropas Parlaments lemj par lielāko daļu ES likumu. Faktiski Eiropas Savienībā ir divpalātu likumdošanas vara: Eiropas Parlaments, kas pārstāv pilsoņus, un ES Ministru Padome, kura pārstāv dalībvalstis. Koplēmuma procedūra, kurā Eiropas Parlaments ir līdztiesīgs lēmējs ar ES Ministru Padomi, saskaņā ar Lisabona līgumu tiek piemērota vairāk nekā 40 jaunās jomās, piemēram – lauksaimniecība, enerģijas drošība, imigrācija, tieslietas un iekšlietas, veselības aprūpe un ES fondi. Jāpiemin, ka Kopējās ārējās un drošības politikas jautājumus netiek iekļauti šajā procedūrā.

---

²⁷ The Council of the European Union

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm

²⁸ The Council of the European Union

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm

²⁹ Sadaļa sagatavota izmantojot informācijas avotus:

The European Parliament

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0010_en.htm

The European Parliament and the Lisbon Treaty

www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/0042423726/Parliament-and-the-Lisbon-Treaty.html;jsessionid=7A09FC7F96B3B11F921D6657E89C6D74.node1

Kopā ar Ministru Padomi Eiropas Parlaments arī lems par visu ES budžetu (līdz šim Eiroparlamenta viedoklim nebija izšķiroša loma attiecībā uz „obligātajiem izdevumiem” (piemēram, lauksaimniecības un starptautiskajiem nolīgumiem veltītajiem līdzekļiem, kas kopā sastāda gandrīz pusi no ES budžeta). Tagad Eiroparlaments, kopā ar ES valdībām, pārņem atbildību pār visu ES budžetu.

Jāpiemin arī tas, ka kopējais vietu skaits Eiroparlamentā tiek samazināts līdz 751 (750 deputāti un priekšsēdētājs), kā arī nedaudz mainās vietu sadale starp dalībvalstīm (saskaņā ar Lisabonas līgumu Latvijas deputātu skaits Eiroparlamentā izauga līdz 9).

6) Precizēta dalībvalstu loma ES lēmumu pieņemšanā

Par vienu no būtiskiem Eiropas Savienības trūkumiem tās kritiķi bieži vien min demokrātijas un caurskatāmības deficītu ES lēmumu pieņemšanā. Lai mazinātu šo problēmu, Lisabonas līgums precizē dalībvalstu lomu ES lēmumu pieņemšanā: dalībvalstu parlamentiem tagad ir tiesības izteikt savu viedokli par to, vai iecerētās ES iniciatīvas būtu labāk atrisināmas atsevišķu dalībvalstu līmenī, nevis ES līmenī (subsidiaritātes princips)³⁰. ES institūcijām ir pienākums informēt dalībvalstu parlamentus par likumdošanas iniciatīvām un astoņu nedēļu laikā dalībvalstu parlamentiem ir tiesības sniegt savu pamatotu atzinumu gadījumā, ja viņi uzskata, ka attiecīgā ES iniciatīva neatbilst subsidiaritātes principam. Lisabonas līgums nepiešķir dalībvalstu parlamentiem tiesības bloķēt ES iniciatīvas, taču dalībvalstu parlamenti ir tiesīgi uzrādīt Eiropas Savienībai „Dzelteno kartīti” (pret iniciatīvu iesniegta viena trešdaļa no dalībvalstu parlamentu balsīm) vai pat „Oranžo kartīti” (pret iniciatīvu iesniegta vairāk kā puse no dalībvalstu parlamentu balsīm).³¹

7) Tiesības izstāties³²

Lisabonas līgums regulē procedūras saistībā ar iespējamu dalībvalstu izstāšanos no Eiropas Savienības. Atšķirībā no Padomju Savienības likumdošanas, izstāšanās no Eiropas Savienības neparedz obligātu referendumu. Lēmums par izstāšanos no Eiropas Savienības tiek pieņemts saskaņā ar pašas dalībvalsts konstitucionālajām prasībām. Latvijas gadījumā tas ir atrunāts Satversmes 68.panta trešajā daļā, kura nosaka, ka jautājums par dalību Eiropas Savienībā izlemjams tautas nobalsošanā, kuru ierosina Saeima. Dalībvalstij nav tiesības izstāties nekavējoties. Dalībvalstij sarunu gaitā jāsakārto visus jautājumus sakarā ar izstāšanos, tai skaitā par iespējamām kompensācijām par investīcijām, kā arī jāatrunā šīs valsts turpmākās attiecības ar Savienību. Rezultātā tiek noslēgts līgums, kas stāsies spēkā pēc tam, kad tas saņems Eiropas Parlamenta piekrišanu, kā arī vismaz 72% no Eiropas Padomes locekļu balsīm, kuras pārstāv vismaz 65% no dalībvalstu iedzīvotājiem. Gadījumā, ja dalībvalsts un ES nevar vienoties par izstāšanas nosacījumiem, divus gadus kopš brīža, kad dalībvalsts paziņoja par savu vēlmi izstāties no Savienības, tai vairs nebūs saistoši ES līgumi.

³⁰ The principle of subsidiarity

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0017_en.htm

³¹ Opinions of the national Parliaments http://ec.europa.eu/codecision/stepbystep/text/index_en.htm

³² Līgums par Eiropas Savienību, 50. pants <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/08/st06/st06655-re07.lv08.pdf>

8) Eiropas pilsoņu iniciatīva

Pirmo reizi Eiropas Savienības vēsturē tiek ieviests tiešās demokrātijas elements: pilsoņu iniciatīva, ar kuras palīdzību var aicināt Eiropas Komisiju ierosināt jaunu tiesību aktu. Saskaņā ar izmaiņām, ko paredz Lisabonas līgums, „Savienības pilsoņi, kuru skaits nav mazāks par vienu miljonu un kas pārstāv ievērojamu dalībvalstu skaitu, var izrādīt iniciatīvu un aicināt Eiropas Komisiju saskaņā ar tās pilnvarām iesniegt atbilstīgu priekšlikumu jautājumos, kuros pēc pilsoņu ieskata Līgumu īstenošanai ir nepieciešams Savienības tiesību akts”.³³

Jāpasvītro, ka ar pilsoņu iniciatīvas ietvaros var aicināt Komisiju ierosināt rīcību tikai tajās jomās, kur Komisijai ir attiecīgas pilnvaras un tikai tajos jautājumos, kuri ir ES kompetencē. Piemēram, pilsoņu iniciatīva var tikt izmantota attiecībā uz iekšējo tirgu un konkurenci, apkārtējo vidi, patērētāju aizsardzību, transportu un enerģētiku, kā arī uz tieslietām un iekšlietām (imigrācija, patvērums, ārējo robežu kontrole).³⁴ Ar pilsoņu iniciatīvas mehānismu nevar prasīt, lai tiktu grozīti esošie vai slēgti jauni līgumi.

Salīdzinājumā ar Latvijas likumdošanas prasībām, Lisabonas līgumā noteikts sliekšnis (1 miljons pilsoņu, jeb 0,2% no iedzīvotājiem) nav pārāk augsts: saskaņā ar 1994. gadā pieņemto likumu "Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" referendumam iniciatīvai Latvijā bija nepieciešams savākt 10 000 pilsoņu parakstus (0,5% no 2 miljoniem pilsoņu), bet saskaņā ar 2012.gada 8.novembrī Saeimā pieņemtajiem grozījumiem kopš 2015.gada 1.janvāri referendumu rīkošanai būs jāsavāc 10% pilsoņu parakstus (ap 154 000).

2011.gada februārī pieņemtie Eiropas Parlamenta un Padomes Noteikumi Nr. 211/2011³⁵ paredz, ka lai uzsāktu pilsoņu iniciatīvu, jāizveido pilsoņu komiteja, kura sastāvā ir vismaz septiņas fiziskas personas (organizatori), kuras ir vismaz septiņu dažādu dalībvalstu pastāvīgie iedzīvotāji. Pilsoņu komitejai jāreģistrē savu iniciatīvu Eiropas pilsoņu iniciatīvas Oficiālais reģistrā³⁶, un saņemot apstiprinājumu tam, ka iniciatīva atbilst formāliem kritērijiem, var sākt parakstu vākšanu. Parakstus var pieņemt gan rakstiski, gan elektroniski, taču jāatceras, ka vienu miljonu ES pilsoņu parakstus jāsavāc vismaz viena gada laikā kopš reģistrācijas brīža.

Iniciatīvas atbalstītājiem jābūt vismaz septiņu dalībvalstu pastāvīgiem iedzīvotājiem un katrai valstij paredzēts konkrēts minimālais parakstu skaits. Piemēram, Latvijai tie ir 6750 paraksti (viens paraksts no 302 iedzīvotājiem). Salīdzinājumā, Vācijai tie ir 74250

³³ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija, 11. pants, 4.punkts. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LV:PDF>

³⁴ Can your idea be a citizens' initiative? <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/competences>

³⁵ REGULATION (EU) No 211/2011 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 February 2011 on the citizens' initiative <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:EN:PDF>

³⁶ The European Citizens' Initiative Official Register: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>

paraksti (viens paraksts no 1102 iedzīvotājiem), Lietuvai 9000 paraksti (viens no 334), Igaunijai – 4500 (viens no 298) un Maltai 4500 (viens no 92).³⁷

Ja vajadzīgs parakstu skaits tiek savākts, pilsoņu iniciatīva nonāk Eiropas Komisijā. Organizatoriem būs iespēja detalizētāk izskaidrot izvirzīto iniciatīvu Eiropas Komisijā un Eiropas Parlamentā, un trīs mēnešu laika kopš iniciatīvas saņemšanas brīža Eiropas Komisija pieņems oficiālu atbildi, kurā norādīs kādu rīcību tā ierosinās, vai arī skaidros iemeslus, kāpēc tā atturējās to darīt. Ja Komisija ierosinās likumdošanas akta projektu, tas nonāks Eiropas Parlamentā un Eiropas Padomē. Komisijai nav pienākums ierosināt rīcību sakarā ar katru pilsoņu iniciatīvu.

9) Eiropas Pamattiesību hartai – likuma spēks

Pateicoties Lisabonas līgumam, stājies spēkā arī Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kurai tagad ir tāds pats tiesiskais statuss kā ES pamatlīgumiem. Harta ir kā ES pilsoņu tiesību katalogs, kurā deklarētas sešas pamattiesības, kuras kopīgas visiem ES pilsoņiem – cieņa, brīvība, vienlīdzība, solidaritāte, pilsoņu tiesības un tiesiskums.³⁸ Harta garantē, piemēram, tiesības uz dzīvību, vārda un informācijas brīvību, personas datu aizsardzību, tiesības uz izglītību, patērētāju aizsardzību, kultūru, reliģiju un valodu daudzveidību, bērnu tiesības, vecāka gadagājuma cilvēku tiesības, invalīdu integrāciju u.c.

---

³⁷ Minimum number of signatories per member state: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/signatories>

³⁸ www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm

2. Eiropas Pamattiesību harta

Eiropas Savienības Pamattiesību harta sākotnēji tika pieņemta jau 2000.gadā, taču tai trūka oficiāli atzīta juridiska spēka. Vēlāk, izstrādājot Lisabonas līgumu, tika nolemts, ka harta būs atsevišķs dokuments ar tādu pašu juridisko ietekmes spēku kā citi ES veidojošie pamatlīgumi (Līgums par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas darbības līgums).³⁹

Hartas galvenais uzdevums ir sargāt Eiropas iedzīvotāju pamattiesības, kurus var skart Eiropas Savienības iestāžu tiesību akti, ka arī dalībvalstu tiesību akti, kuri tiek pieņemti, piemērojot ES līgumus. Tāpat būtisks mērķis bija padarīt pamattiesības ES iedzīvotājiem redzamākas un uzskatāmākas. Proti, pirmo reizi Eiropas Savienības vēsturē vienotā dokumenta tika sakoptas tiesības, kuras agrāk tika nostiprinātas dažādos starptautiskos dokumentos (ANO, Starptautiskās Darba organizācijas un Eiropas Padomes konvencijās, dalībvalstu un ES tiesību aktos). Pirmo reizi vienā dokumentā tika ietvertas visas Eiropas iedzīvotāju pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās un sociālās tiesības. Jāatzīmē, ka lielākā daļa hartā paredzēto tiesību attiecās uz visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no pilsonības vai dzīvesvietas. Saskaņā ar Hartas preambulu, „Savienība balstās uz nedalāmām, universālām vērtībām — cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti; tās pamatā ir demokrātijas un tiesiskuma principi. Vislielāko uzmanību Savienība pievērš indivīdam, iedibinot Savienības pilsonību un izveidojot brīvības, drošības un tiesiskuma telpu.”. Jāatzīmē, ka 2012.gadā ES ieguva nozīmīgo Nobela Miera prēmiju par saviem centieniem pēckara Eiropā nodrošināt mieru un attīstību.⁴⁰

39

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/l33501_lv.htm. Harta juridiski stājās spēkā līdz ar Lisabonas līgumu – 2009.gada 1.decembrī.

⁴⁰ The Nobel Peace Prize 2012 European Union (EU)

www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2012/press.html

Kopaina*

* Gabriel N. Toggenburg (ES Pamattiesību aģentūra)

← ECT
EST →

Saturs

Harta sastāv no preambulas un 54 pantiem, kas sadalīti septiņās nodaļās. Hartā iekļautās tiesības ir sadalītas sešās lielās sadaļās (cieņa, brīvības, vienlīdzība, solidaritāte, pilsoņu tiesības un tiesiskums). Hartas septītā sadaļa skaidro vispārīgus noteikumus, kas attiecas uz Hartas interpretēšanu un piemērošanu.

Hartas normās tiek formāli nošķirtas tiesības, brīvības un principi⁴¹. Dalījumam starp tiesībām un brīvībām faktiski nav būtiskas nozīmes, jo pašā Hartas tekstā šie apzīmējumi lietoti nekonekventi.⁴² Nozīmīga atšķirība ir starp tiesībām/brīvībām un principiem, jo pēdējie nedod personai tiesības uz tiešu prasījumu no ES vai dalībvalsts.⁴³ Tiek uzskatīts, ka principi laika gaitā var attīstīties par tiesībām.

Eiropas Savienības Pamattiesību Harta paredz sekojošas tiesības:

I nodaļa: Cieņa	
- cilvēka cieņa - tiesības uz dzīvību - tiesības uz personas neaizskaramību	- spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums - verdzības un piespiedu darba aizliegums

⁴¹ Sk., piemēram, Hartas preambulu, 2., 3., 10.-13.pantus un 51.panta pirmo daļu.

⁴² Anderson D., Murphy C.C. The Charter of Fundamental Rights: History and Prospects in Post-Lisbon Europe., *EU Working Paper*, 2011/08.

⁴³ Piemēram, Hartas 27.pants paredz darba ņēmēju tiesības savlaicīgi saņemt informāciju „gadījumos un apstākļos, kuri ir paredzēti Savienības tiesību aktos, kā arī valstu tiesību aktos un praksē”.

II nodaļa: Brīvības	
<ul style="list-style-type: none"> - tiesības uz brīvību un drošību - privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība - personas datu aizsardzība - tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni - domu, pārliecības un ticības brīvība - vārda un informācijas brīvība - pulcēšanās un biedrošanās brīvība 	<ul style="list-style-type: none"> - humanitāro un eksakto zinātņu brīvība - tiesības uz izglītību - brīvība izvēlēties profesiju un tiesības strādāt - darījumdarbības brīvība - tiesības uz īpašumu - patvēruma tiesības - aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā
III nodaļa: Vienlīdzība	
<ul style="list-style-type: none"> - vienlīdzība likuma priekšā - diskriminācijas aizliegums - kultūru, reliģiju un valodu daudzveidība - vīriešu un sieviešu līdztiesība 	<ul style="list-style-type: none"> - bērnu tiesības - vecāka gadagājuma cilvēku tiesības - invalīdu integrācija
IV nodaļa: Solidaritāte	
<ul style="list-style-type: none"> - darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā - tiesības uz kolektīvām sarunām un rīcību - tiesības izmantot darbā iekārtošanas pakalpojumus - aizstāvība nepamatotas atlaišanas gadījumā - godīgi un taisnīgi darba apstākļi - bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība 	<ul style="list-style-type: none"> - ģimenes dzīve un darbs - sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība - veselības aizsardzība - pieeja pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi - vides aizsardzība - patērētāju tiesību aizsardzība
V nodaļa: Pilsoņu tiesības	
<ul style="list-style-type: none"> - tiesības balsot un tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta - tiesības balsot un tiesības kandidēt pašvaldību vēlēšanās - tiesības uz labu pārvaldību - tiesības piekļūt dokumentiem 	<ul style="list-style-type: none"> - Eiropas Ombuds - tiesības iesniegt lūgumrakstu - pārvietošanās un uzturēšanās brīvība - diplomātiskā un konsulārā aizsardzība
VI nodaļa: Tiesiskums	
<ul style="list-style-type: none"> - tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu - nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību 	<ul style="list-style-type: none"> - noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi - tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam krimināllietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu
VII nodaļa: Tiesiskums	
<ul style="list-style-type: none"> - tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu - nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību 	<ul style="list-style-type: none"> - noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi - tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam krimināllietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu

Piemērošana

Eiropas Savienības institūcijām (Eiropas Parlamentam, Padomei, Komisijai) ir pienākums ievērot Eiropas Pamattiesību hartas normas savā darbībā, tai skaitā izstrādājot un piemērojot Savienības tiesību aktus.

Piemērs: Beļģijas Konstitucionālā tiesa vērsās ES Tiesā ar jautājumu par to, vai direktīvas 2004/113/EC (vienlīdzīga attieksme pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu) noteikumi atbilst ES pamatlīguma normai par vienlīdzības un nediskriminācijas principu. Proti, šajā direktīvā bija paredzēts, ka dalībvalstis, balstoties uz statistikas datiem, var piemērot atšķirības starp vīriešiem un sievietēm, nosakot apdrošināšanas prēmijas un izmaksas. ES Tiesa atcēla šo direktīvas pantu, jo tas bija pretrunā arī Hartas pantiem (21. un 23.), kuri aizliedz jebkāda veida diskrimināciju un nosaka vīriešu un sieviešu līdztiesības nodrošināšanas nepieciešamību.⁴⁴

Pārņemot un/vai piemērojot ES likumdošanu, arī dalībvalstīm ir pienākums ievērot Eiropas Pamattiesību hartas normas. Hartas normu pārkāpumu gadījumā iespējams ierosināt lietu Eiropas Savienības Tiesā par Savienības iestāžu un struktūru lēmumiem un darbību, bet nacionālajās dalībvalstīs tiesās par šīs dalībvalsts iestāžu un struktūru lēmumiem un darbību, ja tās īsteno Savienības tiesību aktus.⁴⁵ Savukārt Eiropas Komisijai ir tiesības ierosināt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti, kura noteiktajā termiņā nav pārņēmusi ES tiesību aktus vai to ir veikusi nepareizi, vai pieļāvusi kādu citu ES Līgumu pārkāpumu.⁴⁶

Piemērs: Eiropas Komisija uzsāka pārkāpumu procedūru pret Ungāriju, jo tā ir pārkāpusi vairākus ES tiesību aktus: 1) samazinājusi pensionēšanās vecumu tiesnešiem no 70 līdz 62 gadiem (tādējādi pārkāpts ES direktīvā paredzētais diskriminācijas pēc vecuma aizliegums; turklāt tas noticis tikai vienā noteiktā profesijā); 2) nav nodrošinājusi pienācīgu nacionālās datu aizsardzības institūcijas (piemēram, Latvijā līdzīga iestāde ir Datu Valsts inspekcija) neatkarību.⁴⁷

Lielbritānijas, Polijas un Čehijas Republikas pārstāvi panāca ierobežojumus Pamattiesību Hartas piemērošanai savās valstīs. Tika pieņemts īpašs atrunu Protokols Par Pamattiesību Hartas piemērošanu Polijā un Apvienotajā Karalistē.⁴⁸ Lielbritānija

---

⁴⁴ ES Tiesas 2011.gada 1.marta spriedums lietā Test-Achats C-236/09, Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-236/09>

⁴⁵ What can I do if my rights are breached? Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/charter/rights-breached/index_en.htm

⁴⁶ Tieslietu ministrijas sagatavotā informācija: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/ekt/

⁴⁷ European Commission launches accelerated infringement proceedings against Hungary, 2012.gada 17.janvāris, pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/governance/2012-01-18-hungary_en.htm

⁴⁸ Protocol (No 7) On The Application Of The Charter Of Fundamental Rights To Poland And To The United Kingdom <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00002re01en.pdf>

bija uztraukusies par to, ka pirmkārt, Hartā paredzētas sociālās tiesības var apgrūtināt uzņēmējdarbību un paaugstināt tās izmaksas, bet otrkārt, par to, ka Hartas pieņemšanas rezultātā Lielbritānijas pilsoņi varēs vērsties Eiropas Savienības Tiesā, lai panāktu Hartā paredzēto tiesību aizstāvēšanu Lielbritānijā. Jau iepriekš Polija vēlējās nodrošināt, lai Eiropas Savienības Pamattiesību Harta neietekmē Polijas ģimenes likumdošanu⁴⁹ un arī Polijas valdība izteica velmi pievienoties šādam atrunu Protokolam. Savukārt Čehija bija uztraukusies par to, ka pēc Otrā Pasaules kara no Čehijas masveidā deportētie vācieši varēs pieprasīt atcelt lēmumus par deportācijām un īpašumu konfiskāciju, kā arī pieprasīt kompensācijas.⁵⁰ 2009.gada oktobrī Eiropas Padome apstiprināja, ka Polijas un Lielbritānijas atrunu protokols tiks piemērots arī attiecībā uz Čehijas Republiku.⁵¹ Atrunu Protokols⁵² nosaka, ka:

- 1) Harta nepiešķir Eiropas Savienības Tiesai vai jebkurai nacionālai tiesai tiesības izvērtēt, vai valstu likumdošanas vai prakses atbilst Hartas normām;
- 2) Harta nepiešķir pilsoņiem tiesības vērsties tiesā, lai aizstāvētu Hartā paredzētas tiesības, izņemot gadījumus, kad šādas tiesības ir paredzētas attiecīgos valsts normatīvajos aktos.

Lai ieviestu skaidrību, kādos gadījumos personas Hartā paredzētās pamattiesības varētu būt pārkāptas, Eiropas Komisija ir apņēmusies uzlabot Eiropas e-tiesiskuma portālu (<https://e-justice.europa.eu>), kurā personas varētu gūt informāciju par to, kur tām jāvēršas noteiktos Hartā paredzēto pamattiesību pārkāpuma gadījumos.⁵³

---

⁴⁹ BBC: No EU rights charter for Poland (23 November 2007)

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7109528.stm>

⁵⁰ The Treaty of Lisbon and the Czech Republic <http://www.czech.cz/en/Discover-CZ/Facts-about-the-Czech-Republic/Politics/The-Treaty-of-Lisbon-and-the-Czech-Republic>

⁵¹ www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/ec/110905.pdf

⁵² Protocol (No 7) On The Application Of The Charter Of Fundamental Rights To Poland And To The United Kingdom <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00002re01en.pdf>

⁵³ 2010.gada ziņojums par ES Pamattiesību hartas piemērošanu, Eiropas Savienība, 2011, 7.lpp.

Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/annual_report_2010_lv.pdf

3. Pārvietošanās brīvība - migrācija

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 45. pants Pārvietošanās un uzturēšanās brīvība nosaka:

1. Ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības brīvi pārvietoties un apmesties uz dzīvi dalībvalstu teritorijā.
2. Pārvietošanās un uzturēšanās brīvību saskaņā ar Līgumiem var piešķirt trešo valstu pilsoņiem, kuri likumīgi dzīvo kādas dalībvalsts teritorijā.

Savukārt **18. pants Patvēruma tiesības** nosaka:

Patvēruma tiesības garantē, ievērojot noteikumus, kas ietverti 1951. gada 28. jūlija Ženēvas Konvencijā par bēgļu statusu un 1967. gada 31. janvāra Protokolā par bēgļu statusu, kā arī saskaņā ar Līgumu par Eiropas Savienību un Līgumu par Eiropas Savienības darbību (turpmāk "Līgumi").

Saskaņā ar Hartas **19. pantu Aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā**:

1. Kolektīva izraidīšana ir aizliegta.
2. Nevienam nedrīkst pārvietot, izraidīt vai izdot kādai valstij, ja ir liela iespējamība, ka attiecīgo personu tur sodīs ar nāvi, spīdzinās vai citādi necilvēcīgi vai pazemojoši pret viņu izturēsies, vai sodīs.

Migrācija ir un būs neizbēgams process. 2011. gadā aptuveni 6.6% iedzīvotāju Eiropā bija migranti (salīdzinājumam – 2001. gadā 4.4%): apmēram 4.1% jeb 20.5 miljoni imigrantu bija no valstīm ārpus Eiropas Savienības, apmēram 2.5% jeb 12.8 miljoni bija citas ES dalībvalsts pilsoņi.⁵⁴ Galvenās imigrantu izcelsmes valstis ES ir Rumānija, Polija, Itālija, savukārt ārpus ES - Turcija, Maroka, Albānija un Alžīrija. Lielākā daļa imigrantu pārceļas uz dzīvi Vācijā, Spānijā, Apvienotā Karaliste, Itālija un Francijā. Bez tam katru gadu patvērumu Eiropā meklē aptuveni 200 tūkstoši cilvēku no Irākas, Krievijas, Pakistānas, Afganistānas, Somālijas un citām valstīm.

Migrāciju veicinošie faktori un iemesli

Var izdalīt divus migrāciju veicinošus faktoros:

- **Grūdienu faktori** (*push factors*) – iemesli, kas liek cilvēkam atstāt savu ierasto dzīves vidi un doties ceļā. Šie faktori visbiežāk ir negatīvi, tāpēc rosina cilvēku atstāt valsti vai apvidu. Piemēri tam ir konflikti, vajāšanas, politiskā nestabilitāte, sociālā nevienlīdzība un vājās ekonomiskās iespējas.
- **Pievilksanas faktori** (*pull factors*) – iemesli, kas liek cilvēkam izvēlēties noteiktu galamērķi. Šie faktori ir daudz pozitīvāki, piemēram, augsti dzīves standarti, darbavietas, izglītības iespējas, ģimenes atkalapvienošanās vai brīvākas un drošākas vietējās sabiedrības mērķa zemē.

⁵⁴ Katya Vasileva, Population and social conditions. Eurostat 31/2012. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-031/EN/KS-SF-12-031-EN.PDF

Atkarībā no iemesla kāpēc cilvēki izvēlas migrēt, var izdalīt sekojošus faktorus:

- **Ekonomiskie faktori:** zems darba ražīgums, bezdarbs, ierobežotas iespējas attīstīties, zemi ieņēmumi, slikti darba apstākļi, nabadzība, pārtikas trūkums, darba tirgus struktūra, dabas resursu trūkums, labāka darba meklējumi, labākas dzīves meklējumi.
- **Demogrāfiskie faktori:** dzimstības/ mirstības rādītāji, laulība.
- **Politiskie faktori:** drošības meklējumi, politikā situācija, vārda un pulcēšanās brīvības ierobežošana, karš, spīdzināšana, vajāšana.
- **Klimata faktori:** zemestrīces, plūdi, cikloni, sausums, aukstums.
- **Kultūras un reliģiskie faktori:** vīriešu – sievietes lomu dalījums, ģimenes loma, viena vai līdzīga valoda, kultūras pieejamība, migrantu kopienas lielums un saites, izglītības pieejamība.

Līdz ar to imigrantu integrācija ir aktuāls uzdevums Eiropā, arī Latvijā, īpaši tāpēc, ka daudzās Eiropas valstīs politiķu un sabiedrības attieksme pret imigrantiem ir visnotaļ negatīva. Tikai īstenojot konsekventu imigrantu integrācijas politiku, būs iespējams izvairīties no sociālās spriedzes, veicināt sociālo saliedētību un gūt maksimālu ekonomisku, kultūru un sabiedrisku labumu no imigrantiem, vienlaikus aizsargājot viņu cilvēktiesības.

Migrācijas jēdzieni

Migrācija – cilvēku pārceļošana no vienas vietas uz otru. Migrācija var notikt valsts robežās vai starp valstīm. Termins „migrācija” parasti tiek lietots, kad cilvēki dodas uz jaunu vietu, kur viņi apmetīsies vai dzīvos ilgāku laiku un ar kuru viņi veidos ciešas saites.

Emigrācija - savas mītnes zemes pamešana, lai apmestos uz pastāvīgu dzīvi citā valstī.

Imigrācija – ierašanās uz ilglaicīgu dzīvi svešā valstī.

Ārzemnieks – persona, kura nav Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis.

Bezvalstnieks – persona, kuru neviena valsts saskaņā ar tās likumiem nav atzinusi par savas valsts pilsoni

Trešās valsts pilsonis – persona, kas nav Latvijas vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomiskās zonas vai Šveices Konfederācijas pilsonis.

Migrants – cilvēks, kurš pamet savas mājas vai bēg no tām, lai dotos uz jaunu vietu, meklējot iespējas drošākai un labākai dzīvei. Tādējādi terminam „migrants” ir plaša nozīme un tas var ietvert patvēruma meklētājus, bēgļus, personas, kuras pārvietoja valsts iekšienē, migrējošus strādniekus un neregulārus migrantus.

Darba migrants - kāds kurš migrē nodarbinātības dēļ.

Ekonomiskais migrants – kāds, kurš migrē nolūkā uzlabot dzīves kvalitāti sociālā un ekonomiskā ziņā.

Migrējošs strādnieks – cilvēks, kurš veic algotu darbu valstī, kur viņš nav pavalstnieks.
Neregulārais migrants - kāds, kuram nav nepieciešamais juridiskais statuss vai ceļošanai derīgi dokumenti, lai iebrauktu valstī vai tajā paliktu. Nereti neregulārie migranti tiek saukti arī par ‘nelegālajiem migrantiem’, tomēr no šāda apzīmējuma izmantošanas vajadzētu atturēties. Īpaši tāpēc, ka visbiežāk šie cilvēki valstī iebrauc legāli (kā tūristi, studenti, darba ņēmēji), bet, beidzoties vīzai vai uzturēšanās atļaujai, valsti neatstāj un turpina uzturēties valstī nelegāli.

Patvēruma meklētājs – kāds, kurš ir pametis savu mītnes zemi un ir lūdzis tikt atzīts par bēgli citā valstī, un gaida šī lūguma lēmuma pieņemšanu.

Bēglis – persona, kura ir pametusi savu mītnes zemi, baidoties no vajāšanas vai sliktas izturēšanās pret šo personu rases, reliģijas, tautības, piederības noteiktai sociālai grupai vai noteikta politiskā viedokļa dēļ. Šo iemeslu dēļ persona nevar rast aizsardzību savā mītnes zemē.

Persona ar alternatīvo statusu – persona, kurai nevar piešķirt bēgļa statusus, bet šai personai tās pilsonības valstī vai iepriekšējās mītnes zemē draud nāves sods un miesas sods, spīdzināšana, necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās pret to vai tās pazemojoša sodīšana, kā arī ārējo vai iekšējo bruņoto konfliktu dēļ šai personai nepieciešama aizsardzība un tā nevar atgriezties savas pilsonības valstī vai iepriekšējās mītnes zemē. Latvijā personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, izsniedz termiņuzturēšanās atļauju uz laiku līdz vienam gadam. To iespējams pagarināt.

Vajāšana nozīmē, ka pret cilvēku izturas slikti viņa būtības dēļ. Tas var būt rases, reliģijas, tautības, piederības noteiktai sociālajai grupai vai politiskā viedokļa dēļ.

Brīvprātīgā atgriešanās - personu atgriešanās savās izcelsmes zemēs pēc brīvi izteiktas vēlmes braukt atpakaļ.

Cilvēku tirdzniecība - cilvēku vervēšana, transportēšana, nodošana vai saņemšana, izmantojot draudus, spēku vai citas spaidu metodes.

Ģimenes atkalapvienošanās - process, līdz ar kuru piespiedu kārtā vai labprātīgi šķirti dzīvojošie ģimenes locekļi atkal apvienojas vai nu savā izcelsmes zemē, vai citā valstī.

Kā imigranti jūtas jaunajā mītnes valstī?

Migrācija var ietekmēt katru personu individuāli un sabiedrību ap šiem cilvēkiem gan pozitīvi, gan negatīvi. Jaunajā mītnes valstī indivīds parasti iziet caur piecām kultūras šoka un tā pārvarēšanas stadijām:⁵⁵

---

⁵⁵ IOM Starptautiskā migrācijas organizācija, *Rokasgrāmata darbam ar patvēruma meklētājiem*, 55. lpp. http://www.iom.lv/docs/rokasgraamata_patv_druk.pdf; Latvijas Sarkanais Krusts (2010), *Informatīvs*

1. **“Medus mēneša” stadija.** Individīda izjūtas saistībā ar jauno vidi ir pārpilnas ar jauniem iespaidiem, interese un aizrautība ir dominējošās izjūtas, bet kultūras identitāte nav ietekmēta. Jaunie apstākļi tiek skatīti gan ar tūrista, gan ar atklājēja acīm.
2. **Diskomforts.** Otrā stadija sākas, kad indivīds asi sāk izjust “savas” un “jaunās” kultūras atšķirības. Parādās izolācijas un apjukuma izjūtas, negatīva ietekme uz pašapziņu – šajā laikā tās kļūst par raksturīgām iezīmēm.
3. **Agresija, noliegšana.** Trešajā stadijā indivīdam raksturīga agresija, atgrūdoša attieksme pret jauno kultūru ar mērķi saglabāt savu pašapziņu. Atšķirīgais personai kļūst kaitinošs. Šo stadiju varētu raksturot ar teicienu: “Pie mums tā nedara!”
4. **Atšķirīgā un vienojošā apzināšanās.** Ceturtajā stadijā indivīds sāk apzināties jaunās un savas izcelsmes kultūras vienojošos un atšķirīgos elementus. Šajā stadijā indivīds kļūst daudz atvērtāks jaunajai kultūrai un spējīgs adekvāti reaģēt dažādās sociālajās situācijās saskaņā ar jaunās kultūras uzvedības normām. Notiek zināma samierināšanās, ko var raksturot ar frāzi: “Labi, pie jums ir šādi, bet mums tomēr citādi...” Notiek pieņemšana, jauna sava “es” pozicionēšana.
5. **Integrācija.** Piektajā stadijā raksturīga spēja integrēt izcelsmes kultūras un jaunās kultūras normas, un tā ideālā variantā rada divu kultūru identitāti. Persona iekšēji ir pieņēmusi jauno.

Lai veicinātu efektīvāku imigrantu integrācijas politikas izstrādi un ieviešanu, Eiropas Komisija ir izstrādājusi ES un dalībvalstu integrācijas politikas vadlīnijas.

Kopīgā integrācijas programma – ietvars trešo valstu pilsoņu integrācijai Eiropas Savienībā:⁵⁶

1. Integrācija ir dinamisks, visu imigrantu un dalībvalsts pamatiedzīvotāju savstarpējas pielāgošanās divvirzienu process.
2. Integrācija prasa Eiropas Savienības pamatvērtību respektēšanu.
3. Nodarbinātība ir galvenais integrācijas procesa komponents, un tam ir centrālā nozīme, lai imigranti piedalītos, sniegtu savu ieguldījumu vietējās sabiedrības dzīvē un lai šis ieguldījums kļūtu acīmredzams.
4. Pamatzināšanas vietējās sabiedrības valodas, vēstures un institūciju jomā ir neaizstājami integrācijas faktori; imigrantu sekmīga integrācija ir iespējama tikai tad, ja viņiem sniedz iespēju iegūt šīs pamatzināšanas.
5. Izglītības jomas pūlēm ir izšķiroša nozīme, lai imigrantus un īpaši viņu pēcnācējus sagatavotu par veiksmīgiem un aktīviem sabiedrības dalībniekiem.
6. Veiksmīgākas imigrantu integrācijas faktoru vidū izšķirošs ir nosacījums, ka

materiāls Latvijas Sarkanā Krusta darbiniekiem par darbu ar imigrantiem:

<http://www.redcross.lv/faili/Sarkanais%20krusts%20drukai.pdf>

⁵⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:LV:PDF>

ieceļotājus nediskriminē un viņi ir līdztiesīgi pamatiedzīvotājiem attiecībā uz piekļuvi iestādēm, kā arī sabiedriskiem un privātiem labumiem un pakalpojumiem.

7. Svarīgs integrācijas mehānisms ir bieža sadarbība imigrantu un dalībvalsts pilsoņu starpā. To var attīstīt kopīgos forumos, starpkultūru dialogā, sniedzot informāciju par imigrantiem un viņu kultūru, kā arī veicinot labākus dzīves apstākļus pilsētas vidē.
8. Eiropas Pamattiesību harta garantē dažādu kultūru un reliģiju praksi, un šīs tiesības ir jāaizsargā, ciktāl tās nav pretrunā ar citām nepārkāpjamām Eiropas tiesībām vai atsevišķo valstu likumiem.
9. Imigrantu integrāciju, īpaši vietējā līmenī, veicina viņu līdzdalība demokrātijas procesos un integrācijas politikas un pasākumu formulēšanā.
10. Integrācijas politikas un pasākumu dominējoša virzīšana visos attiecīgajos politikas resoros un valsts pārvaldes un publisko pakalpojumu līmeņos ir svarīgs sabiedrības politikas veidošanas un īstenošanas faktors.
11. Skaidru mērķu izvirzīšana, indikatoru un novērtēšanas mehānismu izveide ir nepieciešama, lai noregulētu politiku, novērtētu integrācijas progresu un efektīvāk izmantotu informācijas apmaiņu.

4. Diskriminācijas aizliegums

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pants Diskriminācijas aizliegums⁵⁷ nosaka:

1. Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

2. Ievērojot Līgumu piemērošanas jomu un neskarot tajos paredzētos īpašos noteikumus, ir aizliegta jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ.

Diskriminācijas jēdziens

Diskriminācija visplašākajā tās izpratnē nozīmē nepamatotu atšķirīgu attieksmi kāda aizliegta pamata, piemēram, dzimuma vai etniskās izcelsmes dēļ. Šie pamati ir definēti starptautiskajos un nacionālajos tiesību aktos.

Atšķirīga attieksme ietver personas tiešu vai netiešu diskrimināciju, personas aizskaršanu vai norādījumu viņu diskriminēt.⁵⁸

Svarīgi atcerēties, ka ne vienmēr, kad vērojama atšķirīga attieksme, ir notikusi diskriminācija. **Diskriminācija ir tad, ja atšķirīga attieksme ir nepamatota, t. i., nav objektīva un saprātīga attaisnojuma.** Piemēram, darba devējs vai pakalpojuma sniedzējs nevar objektīvi pamatot, kāpēc viņš pret kādu personu izturas mazāk labvēlīgi nekā pret citu.

Arī vienāda attieksme atšķirīgās situācijās var veidot diskrimināciju, ja nav objektīva un saprātīga attaisnojuma to nedarīt.

Darba devējs izvirza vienādas prasības personām ar invaliditāti un personām, kurām nav invaliditātes, nepielāgojot darba apstākļus invalīdu vajadzībām.

Diskriminācijas pamati

Svarīgs aspekts, lai konstatētu diskrimināciju, ir **aizliegta pamata pastāvēšana.** Gadījumā, ja cilvēks uzskata, ka pret viņu vērsta atšķirīga attieksme, ir jānosaka pamats, kura dēļ tas noticis. Eiropas Savienības direktīvas un Lisabonas līgums⁵⁹ izceļ sešus galvenos aizliegtos diskriminācijas pamatus: **dzimums, rase vai etniskā izcelsme, reliģiskā vai cita pārliecība, invaliditāte, vecums un seksuālā orientācija.** Tomēr

⁵⁷ Eiropas Savienības Pamattiesību harta, <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LV.01000101.htm>

⁵⁸ Likums "Par sociālo drošību" (pieņemts 07.09.1995), pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=36850&from=off>

⁵⁹ Lisabonas līgums, ar ko groza līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (2007/C 3066/01).

atsevišķi Latvijas likumi un Eiropas Savienības Pamattiesību harta ietver daudz plašāku pamatu uzskaitījumu.

Latvijas Darba likums aizliedz diskriminēt cilvēkus, balstoties uz šādiem pamatiem: rase, ādas krāsa, dzimums, vecums, invaliditāte, reliģiskā, politiskā vai cita pārliecība, nacionālā vai sociālā izcelsme, mantiskais vai ģimenes stāvoklis, seksuālā orientācija vai citi apstākļi.

Lai pret cilvēku vērstu atšķirīgu attieksmi, iemesls nedrīkst būt iepriekš nosauktie pamati. Dažos gadījumos diskriminācija var notikt arī kāda šajā uzskaitījumā neminēta pamata dēļ (proti, citu apstākļu dēļ). Tomēr tas nenozīmē, ka **citos apstākļos** var iekļaut jebkuras pazīmes. Diskriminācijas aizlieguma pazīmes parasti ir tās, kas personai nepamatoti liedz vienlīdzīgas tiesības sabiedrībā valdošo stereotipu dēļ.⁶⁰

Diskriminācija var notikt arī uz diviem vai vairākiem pamatiem vienlaikus. Ja persona tiek nostādīta sliktākā situācijā nevis vienas, bet vairāku diskriminācijas pazīmju dēļ, piemēram, vienlaikus dzimuma un etniskās piederības dēļ, to sauc par **multiple diskrimināciju**.⁶¹ Parasti vairāku diskriminācijas pazīmju esamība vienai personai vienlaikus rada daudz nelabvēlīgāku efektu nekā gadījumā, kad indivīdam ir tikai viena diskriminācijas pazīme.⁶²

Atsevišķu etnisko grupu sievietes var būt pakļautas noteiktiem stereotipiem vai aizspriedumiem. Līdz ar to viņas var saskarties ar diskrimināciju, ar ko nesaskaras šīs pašas grupas vīrieši vai citu etnisko grupu sievietes.

Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums

ES direktīvas aizliedz diskrimināciju šādās jomās: **nodarbinātība, izglītība, veselība un sociālā aizsardzība, kā arī pieeja precēm un pakalpojumiem**. Tomēr pastāvošais ES regulējums vēl nenosaka visiem aizliegtajiem diskriminācijas pamatiem vienādu diskriminācijas aizliegumu visās jomās. Diskriminācija rases vai etniskās piederības dēļ ir aizliegta nodarbinātībā, profesijas un profesionālās apmācības jomā, kā arī daudzās sabiedrībai pieejamās ar nodarbinātību nesaistītās jomās, piemēram, sociālā aizsardzība, veselības aprūpe, izglītība, kā arī preču un pakalpojumu, tostarp mājokļu, pieejamība.⁶³ Minētajās jomās, izņemot izglītību, ir arī aizliegta diskriminācija dzimuma

⁶⁰ Dupate K. "Latvijas tiesu prakse diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma lietās darba tiesiskajās attiecībās", *Latvijas Republikas Tiesībsargs*, 2007., 5. lpp. Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/lat/petijumi_un_viedokli/petijumi/?doc=80

⁶¹ Multiple diskrimināciju sīkāk iedala krusteniskajā un saliktajā diskriminācijā. Plašākai informācijai skatīt Timo Makkonen "Multiple, Compound and Intersectional Discrimination – Bringing the Experiences of the Most Disadvantaged to the Fore", Institute for Human Rights Research reports – No. 11, April 2002, pieejams <http://web.abo.fi/instut/imr/norfa/timo.pdf>

⁶² Dupate K. "Latvijas tiesu prakse diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma lietās darba tiesiskajās attiecībās", *Latvijas Republikas Tiesībsargs*, 2007., 5. lpp. Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/lat/petijumi_un_viedokli/petijumi/?doc=80

⁶³ 2000. gada 29. jūnija Direktīva 2000/43/EK, ar kuru ievieš vienādas attieksmes principu pret personām, neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības.

dēļ.⁶⁴ Savukārt diskriminācija vecuma, reliģijas vai pārliecības, seksuālās orientācijas un invaliditātes dēļ ir aizliegta vienīgi nodarbinātībā, profesijas un profesionālās izglītības jomā.⁶⁵ Tāpēc, lai nodrošinātu visiem aizliegtajiem diskriminācijas pamatiem vienādu aizsardzību, tiek izstrādāta jauna ES Padomes direktīva par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas. Jaunā direktīva paredz, ka diskriminācija tajā minēto pamatu dēļ gan valsts, gan privātajā sektorā būs aizliegta šādās jomās: sociālā aizsardzība, tostarp sociālais nodrošinājums un veselības aprūpe; izglītība un sabiedrībai pieejamu preču un pakalpojumu, tostarp mājokļu, pieejamība.

Diskriminācijas veidi

Lai raksturotu diskriminācijas saturu, diskriminācijas jēdziens tiek papildināts ar dažādiem īpašības vārdiem, piemēram, tieša vai netieša.

Tiešā diskriminācija ir tad, ja salīdzināmā situācijā attieksme pret personu saistībā ar kādu no aizliegtajiem pamatiem ir, bija vai var būt mazāk labvēlīga nekā pret citu personu.

Darba devējs sludinājumā norāda, ka darbā tiek aicināti cilvēki līdz 25 gadu vecumam.

Naktskluba īpašnieks ir devis norādījumus neieļaut klubā noteiktas etniskās grupas pārstāvjus. Balstoties uz stereotipiem par šīs grupas pārstāvju izskatu un īpašībām, klubā netiek ielaistas ne tikai personas, kuras tiešām pieder konkrētajai grupai, bet arī personas, kuras tiek uztvertas kā piederīgas šai etniskajai grupai.

Netiešā diskriminācija pastāv, ja šķietami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse rada vai var radīt nelabvēlīgas sekas personai kādas diskriminācijas pazīmes dēļ, izņemot gadījumu, kad šāds noteikums, kritērijs vai prakse ir objektīvi pamatota ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi.

Apsardzes firmā tiek aicināti darbā fiziski sagatavoti cilvēki ar apsardzes sertifikātu un ne īsāki par 1,86 m.

Veikala darbiniekiem ir aizliegts valkāt galvassegas, apkalpojot pircējus.

Darba devēja apmaksātos pieredzes apmaiņas braucienos daudz biežāk dodas darbinieki vīrieši.

⁶⁴ 2004. gada 13. decembra Direktīva 2004/113/EK, ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu; 2006. gada 5. jūlija Direktīva 2006/54/EK par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija).

⁶⁵ 2000. gada 27. novembra Direktīva 2000/78/EK, ar kuru nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju.

Īpašs diskriminācijas veids ir personas aizskaršana. **Personas aizskaršana** ir personas pakļaušana tādai no šīs personas viedokļa nevēlamai rīcībai, kas saistīta ar kādu no aizliegtajiem diskriminācijas pamatiem (dzimums, vecums utt.), ja šādas rīcības mērķis vai rezultāts ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, degradējošas, pazemojošas vai aizskarošas vides radīšana.

Tumšādainam vīrietim uz galda nepārtraukti tiek likti banāni vai zīmītes ar tekstu: "Brauc uz Āfriku!"

Personas aizskaršana var būt arī seksuāla rakstura, t. i., jebkāda veida nevēlama vārdiska, nevārdiska vai fiziska seksuāla rakstura rīcība.

Sieviete, kura uzskata, ka darba kolēģa jokī par sievietēm, divdomīgie komplimenti un "nejauša" pieskaršanās viņu aizskar un no viņas viedokļa tas ir nevēlami, var sūdzēties par diskrimināciju uz dzimuma pamata.

Norādījums vai aicinājums diskriminēt ir diskriminācijas veids, kas konstatējams gadījumos, kad tiek dots norādījums citai personai diskriminēt kādu personu, pamatojoties uz aizliegto pamatu.

Piesakot darba vakanci Nodarbinātības valsts aģentūrā, darba devējs izsaka vēlmes par potenciālā kandidāta dzimumu, vecumu vai tautību.

Uzņēmuma vadītājam nepatīk kāds darbinieks, tāpēc viņš liek nodaļas vadītājam diskriminēt šo darbinieku.

Aizliegums radīt nelabvēlīgas sekas nozīmē to, ka, reaģējot uz sūdzību par diskrimināciju, tiesvedības procesu vai citas personas, kura vērsusies pret diskrimināciju, atbalstīšanu, aizliegts sodīt personu vai kā citādi – tieši vai netieši – radīt nelabvēlīgas sekas tāpēc vien, ka persona pieļaujamā veidā izmanto savas tiesības.

Attaisnotā atšķirīgā attieksme

Atsevišķos gadījumos var tikt izvirzītas prasības, kas saistītas ar minētajiem pamatiem (piemēram, reliģija, dzimums, vecums), bet tad tām jābūt objektīvām un nostiprinātām normatīvajos aktos. ES direktīvas un Latvijas likumi nosaka, ka atšķirīga attieksme atkarībā no kāda no aizliegtajiem pamatiem ir pieļaujama, ja tas ir objektīvi pamatots ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi.

Par tiesnesi var būt tikai persona, kas sasniegusi 30 gadu vecumu. Šī prasība pamatota ar nepieciešamību iegūt zināmu briedumu, lai varētu izskatīt dažādas lietas.

Atšķirīga attieksme invaliditātes un vecuma dēļ bruņotajos spēkos var netikt uzskatīta par diskrimināciju.

Gadījumos, kad darbiniekam ir invaliditāte, dažkārt nepieciešams radīt **piemērotu darba vidi**, lai viņam būtu tādas paša iespējas veikt darbu kā darbiniekam bez

invaliditātes. Saskaņā ar Latvijas Darba likumu, lai veicinātu vienlīdzīgu tiesību principa ieviešanu attiecībā uz invalīdiem, darba devēja pienākums ir veikt pasākumus, kas atbilstoši apstākļiem nepieciešami, lai pielāgotu darba vidi, sekmētu invalīdu iespējas nodibināt darba tiesiskās attiecības, pildīt darba pienākumus, tikt paaugstinātiem amatā vai nosūtītiem uz profesionālo apmācību, ciktāl šādi pasākumi neuzliek darba devējam nesamērīgu slogu. Šādi pasākumi varētu būt: darba telpu izkārtojuma maiņa, to pielāgošana darbinieku vajadzībām, darba laika vai darba vietas maiņa, iekārtu modernizācija vai papildu aprīkojuma iegāde (papildu apgaismojums, pacēlājs, atpūtas telpa u. c.), darba pienākumu pārdale, papildu apmācība u. c. Līdz ar to, ja labākais kandidāts attiecīgajam amatam ir cilvēks ar invaliditāti, darba devējam jāizvērtē savas iespējas piemērot vidi un apstākļus šī cilvēka vajadzībām. Ja tas darba devējam neuzliek nesamērīgu slogu (piemēram, izmaksas atbilst darba devēja finanšu resursiem vai iespējamās izmaiņas darba grafikā būtiski neietekmē ražošanas procesu), bet viņš tomēr neveic vides vai apstākļu pielāgošanu, tā ir diskriminācija.

Pierādīšanas pienākums

Diskriminācijas gadījumā personai, kura uzskata, ka tā kādas aizliegtās pazīmes dēļ nostādīta nelabvēlīgākā situācijā nekā cita persona, bieži ir tikai uz faktiem balstītas aizdomas, ka notikusi diskriminācija, taču pierādījumi šīm aizdomām nav pieejami.

Tāpēc, lai persona varētu efektīvi aizstāvēt savas tiesības, izskatot diskriminācijas lietas, tiek īstenota tā sauktā **pierādīšanas pienākuma pāreja**. Darba likumā teikts: “Ja strīda gadījumā darbinieks norāda uz apstākļiem, kas varētu būt par pamatu viņa tiešai vai netiešai diskriminācijai atkarībā no dzimuma, darba devēja pienākums ir pierādīt, ka atšķirīgās attieksmes pamatā ir objektīvi apstākļi, kas nav saistīti ar darbinieka dzimumu, vai arī to, ka darbinieka piederība pie noteikta dzimuma ir attiecīgā darba veikšanas vai attiecīgās nodarbošanās objektīvs un pamatots priekšnoteikums.” Tas pats pierādīšanas pienākuma regulējums attiecas uz gadījumiem, ja diskriminācija iespējama citu aizliegto pamatu dēļ.

Pierādīšanas pienākumu pāreja sastāv no divām daļām. Pirmkārt, prasītājam jānorāda fakti, no kuriem var saprātīgi secināt, ka pastāv tieša vai netieša diskriminācija, taču nav pilnībā jāpierāda šīs diskriminācijas esamība. Otrkārt, ja prasītājs ir izpildījis šo prasību, atbildētājam jāpierāda, ka nav notikusi diskriminācija. Prasītājam ir pietiekami ticami jānorāda fakti, kas varētu liecināt par iespējamo diskrimināciju, bet atbildētājam, uz kuru šādā gadījumā gulstas pierādīšanas pienākums, ir jānāk klājā ne tikai ar faktiem, kas varētu norādīt, ka diskriminācijas nav bijis, bet arī pilnībā jāpierāda šie fakti.⁶⁶

---

⁶⁶ Ilvija Pūce “Pienākums pierādīt” (18.12.2008.), <http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/14922/>

Vadlīnijas skolotājiem

Apmācību kurss „Lisabonas līgums - stiprinot Eiropas pilsoņu tiesības un iespējas: Eiropas pilsoņa tiesības un pienākumi” ir paredzēts vidusskolēniem, kuri padziļināti apgūst politikas un sociālās zinības. Kurša īstenošanu vēlams sasaistīt ar skolas programmu, proti – ieteicams piedāvāt šo kursu pēc tam, kad vidusskolēni apguvuši vēstures programmas materiālus par Otru Pasaules karu, kā arī par pasaules un Eiropas uzbūvi pēckara gados, lai dalībniekiem būtu labāk saprotams Eiropas Savienības veidošanas konteksts. Kurss arī piemērots plašākam interesentu lokam. Semināra ietvaros ieteicams kombinēt jaunas informācijas pasniegšanu (lekcijas) ar diskusijām un spēlēm/nodarbībām, līdz ar to dalībnieki varēs uzzināt ko jaunu, kā arī izdiskutēt jaunas tēmas un paust savu viedokli.

Semināra mērķa grupa – vidusskolēni (politikas un sociālās zinības); plašāks interesentu loks

Semināra aptuvenais laiks: 4-7 akadēmiskās stundas

Praktiskās aktivitātes

Praktisko aktivitāšu mērķi - veicināt pašu vidusskolēnu darbību, viedokļu apmaiņu un diskusijas dalībnieku starpā, stimulēt dalībniekus apdomāt jauniegūto informāciju un pamatot savu viedokli, strādāt nelielā kolektīvā (grupā) un vienoties par kopīgu (grupas) viedokli un prezentēt to. Pildot praktiskos uzdevumus, dalībnieki pielietos gan savas iepriekšējās zināšanās, gan arī jauniegūto informāciju.

1. Sadala: Lisabonas līgums un izmaiņas Eiropas Savienības darbībā

Praktisks uzdevums

Eiropas pilsoņu iniciatīva – Jūsu iniciatīva!

Semināra vadītājiem tiek piedāvātas divas iespējas novadīt šo uzdevumu: 1) vai nu pēc prezentācijas beigām, 2) vai arī integrēt šo uzdevumu pašā prezentācijā, lai dalībniekiem, uzzinot par Eiropas pilsoņu iniciatīvas būtību, uzreiz būtu iespēja izdiskutēt šo informāciju; šajā gadījumā pēc šī uzdevuma/diskusijas pildīšanas ieteicams pasniegt informāciju par aktuālām vai noraidītām Eiropas pilsoņu iniciatīvām⁶⁷ un procesuāliem jautājumiem (piemēram, - par parakstu vākšanas noteikumiem, par to, kas notiek, ja savākts 1 miljons parakstu utt.).

Uzdevuma mērķi:

- celt dalībnieku izpratni par iespējām realizēt savas tiesības ES ietvaros;
- pievērst dalībnieku uzmanību ES kompetencēm, lēmumu pieņemšanas mehānismiem, pilsoņu tiesībām un iespējām;
- apdomāt, kādi aktuāli jautājumi / problēmas būtu risināmi ES līmenī;
- veicināt dalībnieku spējas formulēt un aizstāvēt savu viedokli, kā arī uzklaut un saprast citus.

Dalībnieku skaits: 5-30

Kopējais uzdevuma ilgums: 15-60 minūtes, atkarībā no dalībnieku skaita un viņu aktivitātes

Nepieciešamie resursi:

- balta papīra lapas katrai grupai,
- rakstāmie.

Instrukcijas:

Sadalīt dalībniekus nelielās grupās, ap 5-7 cilvēkiem katrā.

Katras grupas uzdevums: izdomāt, apspriest un vienoties par vienu priekšlikumu, ko varētu virzīt kā Eiropas pilsoņu iniciatīvu atbilstoši Eiropas Komisijas kompetencēm. Lai palīdzētu dalībniekiem, ieteicams uz projektorā ekrāna atstāt ieslēgtu slaidu, kurā īsumā ir uzskaitītas jomas, kurās ir ES ekskluzīvā kompetence, kā arī kopīga ES / dalībvalstu kompetence.

Strādājot mazajās grupās, dalībnieki izsaka savus priekšlikumus iespējamai Eiropas pilsoņu iniciatīvai. Grupas ietvaros šie priekšlikumi tiek apspriesti un pēc apspriešanas rezultātiem grupa vienojas par kopīgu, grupas viedokli, kā arī pieraksta uz papīra galvenos punktus:

- joma, kur nepieciešami uzlabojumi, vai problēma, ko grupas dalībnieki vēlas atrisināt

---

⁶⁷ Pieejamas Eiropas pilsoņu iniciatīvas mājaslapā: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing>, <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/non-registered>

- piedāvātais risinājums / pilsoņu iniciatīva
- vai šī iniciatīva ir Eiropas Savienības kompetences ietvaros?
- kā šī iniciatīva veicina problēmas risināšanu / sasniedz uzlabojumus šajā jomā.

Darba grupu ilgums: 5-10 minūtes; pēc tam katra grupa (vai grupas pārstāvis) prezentē pārējiem semināra dalībniekiem grupas darba rezultātus. Semināra vadītājs veicina diskusiju ar pārējiem semināra dalībniekiem par katras grupas rezultātiem, tai skaitā pievēršot dalībnieku uzmanību sekojošiem jautājumiem:

- vai problēma ir aktuāla?
- vai piedāvātais risinājums / iniciatīva varēs atrisināt šo problēmu?
- vai šis jautājums ir labāk risināms ES vai dalībvalsts līmenī?
- vai šo jautājumu var atrisināt pilsoniskā sabiedrība (sabiedriskās / nevalstiskās organizācijas, pašorganizējošies aktīvie iedzīvotāji) bez ES/dalībvalstu iejaukšanas?
- vai iniciatīva ietilpst ES kompetences ietvaros?
- vai šis jautājums vēl nav noregulēts / risināts ES vai dalībvalsts līmenī?

Katras darba grupas rezultātu prezentācija un apspriešana ar pārējiem semināra dalībniekiem – ap 5-10 minūtēm.

2. Sadala: Izprotot cilvēktiesību nozīmi - uzdevumi saistībā ar hartu

Jaunas valsts plānošana⁶⁸

Mērķi

Veicināt spēles dalībnieku spēju formulēt nedaudzas nozīmīgākās personas tiesības, kurām jāpastāv saskarsmē ar citiem indivīdiem. Raisīt skolēnu diskusiju par to, no kurām tiesībām nevarētu atkāpties un kādēļ.

Grupas lielums – vismaz trīs dalībnieki (vēlamas vismaz trīs grupiņas).

Laiks – no 45 minūtēm līdz 1 stundai (atkarībā no grupiņu skaita).

Nepieciešamie resursi:

- balta papīra lapas katrai grupiņai,
- rakstāmie katram dalībniekam,
- tāfele.

Instrukcijas:

Lieciet skolēniem iedomāties, ka nesen ir atklāta jauna planēta, uz kuras ir viss nepieciešamais dzīvības uzturēšanai. Nevienam uz šīs planētas iepriekš nav dzīvojis, tur nav ne likumu, ne vēstures. Visai klasei ir jāpārvācas dzīvot uz šo planētu. Tiek nozīmēta neliela skolēnu grupa, kurai ir jāizstrādā tiesību saraksts visai jaunajai valstij. Vēl nav zināms, kāds kuram ir amats, visi lemj vienlīdzīgi. Strādājot nelielās grupiņās (vismaz trīs personas katrā), skolēni dod jaunajai valstij nosaukumu un tad izveido sarakstu, kas sastāv no desmit tiesībām, kuras jaunajā valstī visiem jāievēro. Tālāk katra grupiņa prezentē savu sarakstu un visa klase kopā veido „klases kopīgo sarakstu” (sarakstot tiesības uz tāfeles), kas iekļauj visas minētās tiesības.

Pārrunājiet ar klasi šo lielo sarakstu – piemēram, kas notiktu, ja kāda/-as no tiesībām tiktu izņemta no saraksta? Vai kāda nozīmīga tiesība ir palikusi ārpus saraksta?

Pazudušais žurnālists⁶⁹

Mērķi

Likt skolēniem apzināties pamattiesību pārkāpumus konkrētā situācijā. Veicināt skolēnu prasmi noformulēt savu viedokli tiesību pārkāpuma gadījumā, sastādot formālu vēstuli.

Grupas lielums – visa klase.

---

⁶⁸ ABC Teaching Human Rights. Practical Activities for primary and secondary schools. United Nations, New York and Geneva, 2004, 43.lpp. Pieejams (arī krievu valodā): http://www.hrea.org/index.php?base_id=104&language_id=1&erc_doc_id=513&category_id=&category_type=&group=

⁶⁹ Ibid, 51.lpp.

Laiks – no 30 minūtēm līdz 1 stundai.

Nepieciešamie resursi:

- balta papīra lapa katram skolēnam,
- rakstāmie katram dalībniekam,
- Pamattiesību hartas kopija (ja iespējams, katram, vai arī viena uz diviem skolēniem; iespējams lūgt, lai skolēni paši paņem hartu līdzīgi uz nodarbību).

Instrukcija:

Izstāstiet skolēniem vingrinājuma nosacījumus, izmantojot otro personvārdu: „jūs esat žurnālists (katrs skolēns). Jūs savā avīzē esat uzrakstījis kādu rakstu, kas ir saniknojis augstustāvošu valsts amatpersonu. Nākamajā dienā neidentificēti cilvēki ielaužas jūsu mājā un jūs aizved. Jūs tiekats sist un tad atstāts kādā telpā vienatnē. Neviens nezina, kur jūs atrodaties. Jūs pavadāt šajā telpā vairākus mēnešus.”

Tālāk izstāstiet, ka šim žurnālistam ir atņemtas vairākas būtiskas tiesības. Izmantojot Pamattiesību hartu, lieciet, lai klase nosaka, kuri panti it tikuši pārkāpti.

Lūdziet, lai katrs skolēns uzraksta vēstuli valsts tieslietu ministram, norādot uz šiem pārkāpumiem un attiecīgajiem pantiem. Rosiniet, lai skolēni min, cik būtiskas un kāpēc ir pārkāptās tiesības.

Papildus: jūs varat lūgt, lai viens vai vairāki skolēni pēc brīvprātības principa nolasa savu vēstuli vai arī, alternatīvi, nākamajā nodarbībā, ar skolēnu atļauju, nolasiet, jūsuprāt, labākās vēstules. Tāpat arī pēc vēstules uzrakstīšanas un to prezentēšanas (ja) pārrunājiet, kādu pantu pārkāpumus skolēni ir atraduši un, ja nepieciešams, norādiet, kādi panti noteikti varētu būt pārkāpti.

Pārbaudei: pārkāpti var būt, piem., šādi panti: 3., 4., 6., 7., 47., 48.

Reālās tiesības⁷⁰

Mērķi

Izkopt skolēnos prasmi saskatīt reālus cilvēktiesību pārkāpumus, kā arī izprast, kāds ir Hartā minēto tiesību saturs.

Grupas lielums – pa divi.

Laiks – no 20 līdz 40 minūtēm.

Nepieciešamie resursi:

- tabulas kopija katrai grupiņai,
- rakstāmie katram dalībniekam,

Instrukcija:

Sastādiet tabulu, kuras vienā pusē ir minētas vairākas tiesības, kas paredzētas Hartā. Tabulas otru pusi, pretī katrai tiesībai, atstājiet tukšu.

---

⁷⁰ Understanding human rights. Australian Human Rights Commission, 2010, 14.lpp. Pieejams: http://humanrights.gov.au/education/understanding_human_rights/rightsED_understanding_human_rights.pdf

Izdaliet tabulu skolēnu grupiņām – pa divi. Lieciet skolēniem aizpildīt tabulas tukšo pusi, katrai minētajai tiesībai pretī minot, kā varētu izpausties šīs tiesības reāls pārkāpums.

Pēc tam, kad visa klase ir pabeigusi tabulas aizpildīšanu, pārrunājiet, kādus piemērus skolēni ir uzrakstījuši katrai no minētajām tiesībām.

Tabulas piemērs:

Hartā paredzētā tiesība	Šīs tiesības reāls pārkāpums
Pārvietošanās brīvība	Slēgtu geto izveidošana, kuros ir apgrūtināta iekļuve/izkļuve
Tiesības uz dzīvokļa neaizskaramību	Polīcija ielaužas kratīšanas nolūkā bez attiecīga ordera/nepieciešamības
Tiesības uz ticības brīvību	Atlaišana no darba (vai nepieņemšana darbā) dēļ tā, ka sieviete nēsā parandžu (musulmaņu sieviešu pierasto apģērbu, kas nosedz arī daļu sejas)

3. Sadala: Pārvietošanās brīvība - migrācija

Praktisks uzdevums

Uzdevuma mērķis ir apzināt šķēršļus un izaicinājumus ar kādiem cilvēkiem var nākties saskarties, bēgot no savas mītnes valsts vai pārceļoties uz dzīvi citā valstī, kā arī izvērtēt, ko imigranti var dot saņēmējvalsts ekonomikai, kultūrai un sabiedrībai.

Laiks – 40 minūtes

Instrukcijas: Sadaliet skolēnus mazākās grupās un katrai grupai iedodiet iebraucēja aprakstu. Lūdzat skolēnus padomāt ko viņi zina par šīs grupas situāciju konkrētā valstī. Pēc tam lūdzat katram spēles dalībniekam vai dalībnieku grupai atbildēt uz sekojošiem jautājumiem:

1. Ar kādām grūtībām un izaicinājumiem Jums varētu nākties saskaties Latvijā?
2. Ko Jūs varētu dot Latvijas ekonomikai, kultūrai un sabiedrībai?

Katras grupas vienam pārstāvim jāprezentē grupas darba rezultāti. Nodarbības vadītājs var lūgt, lai grupas dalībnieki vai pārējie dalībnieki komentē rezultātus.

Iebraucēju apraksts

1. Jūs esat pusaudzis. Jūsu valstī notiek militārs konflikts, kura laikā ir nogalināti jūsu vecāki un radnieki. Kopā ar kaimiņiem esat nokļuvis Latvijā un lūdzat šeit patvērumu.
2. Jūs esat augsti kvalificēts IT speciālists no Indijas, kas uzaicināts strādāt lielā Latvijas IT kompānijā.
3. Jūs dzīvojat Ukrainā un šobrīd esat palicis bez darba. Tā kā Latvijā Jums dzīvo radnieki, tad esat nolēmis braukt strādāt uz Latviju.
4. Jūs esat jauns tumšādains musulmanis no Francijas, kurš apprecējies ar Latvijas pilsoni un pārcēlies uz dzīvi Latvijā.

Noderīgi resursi skolotājiem runājot par migrāciju un patvēruma meklēšanu

Rokasgrāmata skolotājiem „Ne Tikai Skaitļi”. Darba komplekts mācībām par migrāciju un patvērumu Eiropā. Pieejams: <http://www.unhcr.org/numbers-toolkit/Manuals/NJN-FINAL-LV.pdf>

British Red Cross, Programmas „Pozitīvie piemēri” pasniedzēja rokasgrāmata: „informatīvs materiāls” par migrāciju un attīstību. Materiālā pieejami gan uzdevumi, gan videomateriāli, lai rosināt skolēnu diskusijas. Pieejams:

<http://www.redcross.org.uk/What-we-do/Teaching-resources/Teaching-packages/Positive-Images/Latvian>

Videofilma „Šis ir mans stāsts... Vai mūsu?”, kas tapusi starptautiskā projekta „Migrācijas, attīstības un cilvēktiesību jautājumu izpratnes veicināšana, iesaistot vietējās pašvaldības” ((Awareness on Migration, development and human rights through local partnerships – AMITIE) ietvaros. Pieejams: <http://www.youtube.com/watch?v=DbGrVnVHPbo>

4. Sadala: Diskriminācijas aizliegums

Pamēģiniet izaicināt savus stereotipus!

Vilciens "A LA CARTE"⁷¹

Mērķi

Izaicināt spēles dalībnieku stereotipus un aizspriedumus par līdzcilvēkiem un dažādām mazākumu grupām, kā arī par asociācijām un jūtām, kuras veicina teksts.

Veicināt spēles dalībnieku attieksmes atainojumus par dažādām mazākumu grupām. Pašiem apzināties iecietības robežas. Konfrontēt spēles dalībnieku vērtības un stereotipus.

Grupas lielums – vismaz pieci dalībnieki, bet ne vairāk kā 40 dalībnieku.

Laiks – no 90 minūtēm līdz 2 stundām.

Nepieciešamie resursi:

- scenārijs,
- balta papīra lapas katram dalībniekam,
- rakstāmie katram dalībniekam,
- tāfele.

Instrukcijas:

1. Iedodiet katram spēles dalībniekam aktivitāšu lapu.
2. Īsi izstāstiet spēles scenāriju, kā arī lieciet nedaudz iepazīties ar cilvēku aprakstiem, ar kuriem viņiem nāksies doties ceļojumā.
3. Tad lieciet spēles dalībniekiem izvēlēties trīs personas, ar kurām viņi labprāt vēlētos ceļot, un trīs – vismazāk vēlamos ceļabiedrus.
4. Kad katrs izdarījis savu izvēli, lieciet viņiem sadalīties grupās.
5. Dalīties izjūtās un salīdzināt savu izvēli.
6. Salīdzināt, vai viņiem ir kādas līdzības.
7. Nākt klajā ar savu kopējo sarakstu (3 plusi un 3 mīnusi); sarakstam jābūt sastādītam konsensa rezultātā (nekādas balsošanas!).
8. Tālāk seko diskusija lielajā grupā, kur tiek saukti no katras grupas trīs indivīdi, ar kuriem gribētu braukt kopā, un trīs, ar kuriem negribētu. Katrai grupai ir viena balss. Notiek balsošana.
9. Tālāk notiek diskusija lielajā grupā. Diskusija tiek pamatota uz grupas izvēlēm. Salīdzināt dažādus rezultātus ir labs veids, lai sāktu diskusiju. Jūs varat turpināt ar jautājumu uzdošanu:
  - a. Cik reālas bija situācijas?
  - b. Vai kādam grupā kaut kas tāds ir gadījies?

---

⁷¹ All different – All equal. Education pack. – Council of Europe. Secretariat of ECRI. European Youth centre. Strasbourg, 1995, p.78– 80.

- c. Kādi bija tie faktori, kas lika jums izvēlēties individuāli?
- d. Ja grupa nespēja nonākt pie kopēja viedokļa, kāpēc tā notika?
- e. Kas bija pats grūtākais?
- f. Kādi faktori jūs atturēja no konsensa pieņemšanas?
- g. Ar kādiem stereotipiem viņi saskārās?
- h. Vai stereotipi tika doti, vai arī tā bija viņu iztēle un iedomas?
- i. No kurienes jums šie stereotipi radušies?
- j. Kā jūs justos, ja neviens nevēlētos braukt vienā kupejā kopā ar jums vai kādu jums tuvu cilvēku?

Padomi vadītājiem

Sarakstam, ko dodat grupai, ir jābūt pietiekami garam, jo tādējādi ir grūtāk nonākt pie kopīgas atbildes, kā arī tas prasa vairāk laika diskusijām un kopēja lēmuma pieņemšanai – gan sev pašam, gan grupā. Sarakstā vidēji var būt no 10 līdz 14 pasažieriem, ja iespējams, pielāgojiet to vietējai vai nacionālai videi. Ļoti labi, ja starp dalībniekiem ir arī kāds no jūsu saraksta, tas var būt *neredzamais tēls*, piemēram, homoseksuāla persona, cilvēks ar īpašām vajadzībām, inficēts ar HIV u. c.

Bieži grupām ir problēmas atrast kopēju risinājumu. Neuztraucieties, ja grupā tiek panākts viltus konsenss. Var būt noderīgi noskaidrot, kāpēc tik grūti bija nonākt līdz vienprātībai.

Pats galvenais ir būt iecietīgam pret katra dalībnieka viedokli, kā arī nebūt agresīvam par citādām domām. Ja atbilde ir draudīga, tad labāk pajautāt, kā dalībnieks nonācis pie šāda secinājuma, nevis pētīt viņa personīgos uzskatus. Gan spēles dalībnieki, gan vadītājs ir neapskaužamā pozīcijā, jo ļoti viegli šo spēli ir izvērst par cīņas lauku, bet galvenais uzdevums – lai katrs apzinātos savus stereotipus un aizspriedumus.

Nozīmīgi ir diskutēt par cilvēku aprakstiem, cik īsti tie ir un kā mēs spriežam par cilvēkiem pēc viena teikuma. Svarīgi atzīt, ka nereti mēs vērtējam cilvēkus pēc īsa apraksta, ko mums dod mediji, televīzija, kā arī viena saruna ar kolēģi.

Scenārijs (piemērs)

Mēs braucam vilcienā “Bulta cauri Eiropai”, ceļš ilgst apmēram nedēļu. Tu ceļo kupejā, kur vietas ir vēl trim pasažieriem. Kurus trīs tu labprāt ņemtu sev līdz un kurus ne?

1. Afgāņu bēglis, kurš dzīvo Latvijā
2. Bagāts Šveices baņķieris
3. Zviedru diskžokejs, kurš izskatās gana naudīgs
4. Sieviete no Dienvidamerikas, kura pārdod ādas izstrādājumus
5. Jauns mākslinieks, kurš ir inficējies ar HIV
6. Čigāns, kurš pabeidzis augstskolu
7. Neredzīgs akordeonists no Ungārijas
8. Sieviete no Moldovas, kurai nav vīzas, bet līdzī ir gadu vecs bērns
9. Futbolists no Māstrihtas
10. Britu feministe
11. Grieķu students, kurš nevēlas doties mājās

12. Franču zemnieks ar 10 kg franču siera
13. Iedzēris zviedru jaunietis
14. Vācu prostitūta no Berlīnes
15. Mūķene no Spānijas
16. Āfrikas izcelsmes sievietē
17. Homoseksuāls vīrietis no Igaunijas